

- тези наукової конференції, присвяченої 75-річчю Музею Слобідської України імені Г. С. Сковороди, 17–18 квітня 1995 р. Харків, 1995. — Режим доступу до ресурсу: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/1995/article.html?n=546>
14. Местная хроника. Городская дума // Южный Край. — 1896. — № 5435, 31 октября (12 ноября). — С. 3.
  15. Налог на велосипеды // Южный Край. — 1896. — № 5464, 30 ноября (12 декабря). — С. 2.
  16. Новые виды городского обложения // Южный Край. — 1897. — № 5631, 31 мая (12 июня). — С. 2.
  17. Автомобили в Харькове // Южный Край. — 1901. — № 6920, 1 (14 февраля). — С. 3.
  18. Оперный театр — новость!!! // Южный Край. — 190. — № 7525, 16 (29) октября. — С. 1.
  19. Парамонов А. Первый автомобиль в Харькове / А. Парамонов. — Режим доступа к ресурсу: <http://robinzon.tv/articles/621>
  20. Парамонов А. Автомобиль Еременко / А. Парамонов. — Режим доступа к ресурсу: <http://www.otkudarodom.ua/ru/avtomobil-eremenko>
  21. Новый сбор в пользу города // Южный Край. — 1903. — № 7817, 11 (24) августа. — С. 3.
  22. Ко взиманию налога с велосипедов и автомобилей // Харьковские губернские ведомости. — 1903. — 17 сентября.
  23. Новый сбор в пользу города // Южный Край. — 1903. — № 7852, 17 (30) сентября. — С. 3.
  24. Заседание городской Думы // Харьковские губернские ведомости. — 1903. — 30 ноября.
  25. Местная хроника. Заседание думы // Южный Край. — 1903. — № 7926, 30 ноября (13 декабря). — С. 5.
  26. Наши автомобилисты // Южный Край. — 1904. — № 8101, 25 мая (7 июня). — С. 4.
  27. Езда на автомобилях // Южный Край. — 1909. — № 9663, 17 (30) апреля. — С. 5.
  28. Харьков. Путеводитель для туристов и экскурсантов. Третье издание. — Харьков: Аничкина-Рыбная ул. № 38, 1915. — 179 с.
  29. Заседание губернского по земским и городским делам присутствия // Южный Край. — 1904. — № 8105, 29 мая (11 июня). — С. 4.
  30. В заседании думы // Южный Край. — 1904. — № 8107, 31 мая (13 июня). — С. 5.
  31. Местная хроника. Заседание думы // Южный Край. — 1904. — № 8112, 5 (18) июня. — С. 4.
  32. Обязательные постановления о езде на автоматических экипажах в Харькове // Южный Край. — 1904. — № 8153, 16 (29) июля. — С. 4.
  33. Обязательные постановления о езде на автоматических экипажах // Южный Край. — 1904. — № 8194, 26 августа (8 сентября). — С. 6.

Надійшла до редакції 22.01.2019 р.

УДК 39(477)«1922/1929»

О. Я. Дрогобицька

УЧАСТЬ СІЛЬСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА У ПЕРЕДВИБОЧІЙ БОРОТЬБІ У ГАЛИЦЬКОМУ СЕЛІ (КІНЕЦЬ ХІХ — 30-ті рр. ХХ ст.)

Дрогобицька Оксана Ярославівна, канд. іст. наук, доцент, e-mail: oksanca@meta.ua

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра етнології і археології, вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76000, Україна

АНОТАЦІЯ

Досліджено участь сільського греко-католицького духовенства у передвборчій боротьбі у селах Галичини наприкінці ХІХ — у 30-х роках ХХ ст. Встановлено, що священники часто самі боролися за мандати або агітували за українських кандидатів під час виборів. Вони проводили широку роз'яснювальну роботу щодо прав і обов'язків виборців, збирали віча з питань реформування виборчого законодавства. Окремі парохі особисто стежили за ходом голосування.

Ключові слова: духовенство, виборчий процес, селяни, Галичина.

О. Я. Дрогобицька

УЧАСТИЕ СЕЛЬСКОГО ДУХОВЕНСТВА В ПРЕДВЫБОРНОЙ БОРЬБЕ В ГАЛИЦКОМ СЕЛЕ (КОНЕЦ ХІХ — 30-е годы ХХ ст.)

Дрогобицькая Оксана Ярославовна, канд. ист. наук, доцент, e-mail: oksanca@meta.ua

ГВУЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра етнології і археології, ул. Шевченко, 57, Івано-Франківськ, 76000, Україна

АННОТАЦИЯ

Исследовано участие сельского греко-католического духовенства в предвыборной борьбе в селах Галичины в конце ХІХ — 30-х годах ХХ века. Установлено, что священники часто сами боролись за мандаты или агитировали за украинских кандидатов во время выборов. Они проводили широкую разъяснительную работу о пра-

вах и обязанностей избирателей, собирали вече по вопросам реформирования избирательного законодательства. Отдельные настоятели лично следили за ходом голосования.

Ключевые слова: духовенство, избирательный процесс, крестьяне, Галичина.

O. Drohobytka

**PARTICIPATION OF RURAL CLERGY
IN THE PRE-ELECTION STRUGGLE IN THE GALICIAN
VILLAGE (END OF THE 19TH — 30TH
OF THE 20TH CENTURY)**

Drohobytka Oksana Yaroslavivna, PhD in History, Associate Professor, e-mail: oksanca@meta.ua

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Department of Ethnology and Archeology,
Shevchenko St. 57, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine

ABSTRACT

The participation of the rural Greek Catholic clergy in the pre-election struggle in the villages of Galicia at the end of XIXth–30th years of the XX century are investigated. It was established that the priests took an active part in the election process. They campaigned to vote for Ukrainian candidates, or they themselves ran for the ambassadors. During the elections, the Poles bribed voters and arrested them. To prevent abuse by the Polish administration, individual priests accompanied guardians with protection.

Not infrequently, the priests arranged duty at the polling stations. They conducted extensive explanatory work on the rights and responsibilities of voters, gathered a meeting on reforming electoral legislation. Private parishes personally monitored the voting process.

Some parishioners were so much enthusiastic about political agitation and inter-party struggle that they felt more politicians than priests, sometimes abandoning their pastoral duties.

Key words: clergy, election process, the peasants, Galicia.

Наприкінці XIX — у 30-х роках XX ст. напередодні виборів у Галичині різко загострювалася політична боротьба. Не останню роль у цьому процесі відіграло сільське греко-католицьке духовенство, яке завдяки своєму авторитету та наполегливій агітаційній діяльності суттєво впливало на настрої електорату.

Маючи на меті проаналізувати участь священиків у передвиборчій боротьбі у галицькому селі, вважаємо за потрібне простежити особливості тогочасної виборчої системи, форми агітації та заходи, які вживало духовенство проти нівеляції впливу представників польської адміністрації та попередження торгівлі голосами.

Аналіз виборчої системи у Галичині у другій половині XIX — на початку XX століття здійснили історики О. Аркуша [1] та І. Чорновол [2]. Останній у праці «199 депутатів Галицького сейму» подав біографії українських послів, серед яких і багатьох служителів культу. Особливо цінна інформація щодо боротьби священиків проти виборчих зловживань міститься у регіональних історико-мемуарних збірниках, спогадах Д. Богачевського [3], М. Ріпецького [4] та інших.

У другій половині XIX століття Галицький крайовий сейм та нижня палата Віденського парламенту (з 1873 р.) формувалися на основі виборів у чотирьох куріях. Перша курія об'єднувала великих землевласників, які платили не менше 100 ринських* податку; друга — купців і фабрикантів; третя — міщан; четверта — мешканців сільських громад і містечок. Так звані вірилисти (митрополит, архієпископи, єпископи, ректори Львівського і Краківського університетів) свої мандати до сейму отримували автоматично [2, с. 10].

Священики брали активну участь у виборчому процесі. Вони агітували голосувати за українських кандидатів, або ж самі балотувалися у послы. Як стверджує історик І. Чорновол, ще під час перших виборчих кампаній до Галицького сейму (1861, 1867 і 1870 рр.) польська сторона закидала українцям, що ті зробили з церкви арену передвиборчої боротьби [2, с. 24]. За підрахунками дослідника саме священики становили більшість серед українських депутатів. За всю історію Галицького сейму, тобто за 1861–1914 рр., вони 95 разів здобували посвідчення депутата [5].

На відміну від інших курій, вибори у сільських громадах відбувалися опосередковано. Це відкривало широкі можливості для зловживань з боку представників польської адміністрації. Спершу селяни вибирали так званих правиборців, які потім під

* Ринський (гульден) — грошова одиниця Австро-Угорщини. Під час грошової реформи 1892 року ринські замінили коронами: 1 ринський=2 корони.

час виборів у повітових старостах голосували за послів. Процес голосування проходив відкрито та в усній формі, оскільки багато галичан були неписьменними [1, с. 137]. Виборець мав чітко і правильно вказати ім'я кандидата, інакше його голос могли визнати недійсним. В оповіданні «Трудне ім'я» письменник Осип Маковей у гумористичному дусі змалював процес підготовки священиком виборця Гната Воробця. Парох доклав чимало зусиль, щоб змусити неписьменного селянина напам'ять вивчити ім'я українського кандидата (Теофіль Окуневський, а не Тимофій Вокунецький, чи навіть Пан Тофель Вокунецький, як здавалось виборцю). Однак, коли довелося промовити ім'я при комісії, той знову припустився помилки і його голос пропав [6, с. 312–315].

Час виборів і місце проведення мали бути заздалегідь оголошені у виборчому окрузі. Натомість часто комісар, який мав провести вибори, зупинявся у в'їта або в учителя. Щоби отримати необхідні голоси, він таємно скликав довірених осіб — мешканців панського двору, місцевих волоцюг. Тому активісти влаштовували чергування, щоб не прогавити приїзд урядовця, і скликали односельців за допомогою церковного дзвону. Якщо не вдавалося таємно провести вибори, у гру вступали жандарми та дрібні урядовці. Вони провокували селян, якщо ж це не допомагало, то зчиняли бійку між собою. Тоді втручався жандарм, який відправляв усіх під арешт через закат на дільниці. «Траплялося, що самі жандарми не пускали до льокалю виборців, висилаючи їх попереду почистити дома брудні чоботи. За той час, коли дядько «глянцував» заболочені чоботиська, вибори вже й покінчилися...» — згадував генерал-четар УГА Мирон Тарнавський [7, с. 12].

Провладні кандидати та їхні агенти не гребували прямим підкупом виборців. Зазвичай платили 5 ринських за голос. Щоб отримати такі кошти, селянину довелося б тиждень працювати на панському лані. Тому не дивно, що деяких громадян приваблювала перспектива легкого заробітку. Виборців, які продавали свої голоси і зраджували українські інтереси, називали у Галичині «хрунцями». Зауважимо, що ціна голосу могла становити й чималу як на той час суму — до 100 ринських. Зокрема 300 ринських пропонував дідич у листі пароху с. Денисів Тернопільського повіту о. Осипу Вітошинському, щоб він підкупив

трьох правиборців. Будучи патріотом і активним громадським діячем, священик повернув гроші [8, с. 258].

Представники національно свідомого духовенства проводили широку роз'яснювальну роботу з метою запобігання виборчих зловживань. Володимир Яворський залишив спогади про передвиборчу агітацію свого батька, пароха с. Путятинці на Рогатинщині о. Йосифа Яворського. Священик виголошував у церкві релігійно-патріотичні проповіді, під час бесід у читальні культурно-освітнього товариства «Просвіта» розтлумачував основи виборчого законодавства і в приватних розмовах заохочував селян до наполегливої боротьби за проукраїнських кандидатів. Під час однієї із виборчих кампаній невідомі люди спіймали вночі двох селян, яких підозрювали у «хрунцтві», обмастили дьогтем і обсипали пір'ям. Вранці їх випустили на загальний глум. Хтось доніс жандармерії, що організаторів підмовив саме Йосиф Яворський. Справу священика розглядали в окружному суді у Бережанах, але через брак доказів змушені були закрити. Однак після цього випадку авторитет священика у селі й повіті зріс ще більше [9, с. 744].

Відомі й інші приклади боротьби з продажними виборцями. Напередодні голосування до польського сейму 1928 року чоловіки з села Скоморохи Бучацького повіту скопили «хрунцями» ще не достигле збіжжя, а жінки — коноплі. Такі превентивні заходи виявилися дуже дієвими. Побоюючись ще більших матеріальних втрат, проурядові виборці не наважилися іти голосувати [10, с. 643]. У с. Побережжя Станіславівського повіту нечесних виборців позначали кольоровою крейдою на плечах і вони ставали загальним посміховиськом [11, с. 21]. Михайло Голинський (у майбутньому всесвітньо відомий оперний співак), ще будучи студентом, склав анонімний лист на ім'я в'їта села Вербіці Городенківського повіту, де погрожував побиттям і підпалом хати. Напередодні цього вчинку він радився із своїм духовним опікуном о. М. Осадцю. Той благословив його, але за умови, що погрози не будуть виконані [12].

У селі Вацевичі (тепер Залужани на Дрогобиччині) колишній в'їт Олекса Дідух під час одних із виборів проголосував за проурядового кандидата. За це усе село оголосило йому бойкот. Як писав інженер Іван Фур, «ніхто з ним не говорив, а в церкві на протязі кількох місяців він мусів стояти сам, бо всі

громадяни відступалися, робили навколо нього порожнє місце» [13, с. 244]. Для більшості селян бойкот був страшнішим за в'язницю. Тому, хто не хотів перепрошувати громаду, залишався єдиний вихід — покинути село назавжди.

Адвокат Данило Богачевський згадував, що його батько парох с. Любинці Стрийського повіту під час виборів за одну чи дві ночі обходив усе село, агітуючи за «народовецького кандидата», бо якби робив це раніше, то місцевий пан міг «спаралізувати цілу його роботу» [3, с. 8]. Не менш активну передвиборчу агітацію вів парох с. Богданівка Скалатського повіту Сильвестр Вояковський. У його резиденції вночі проводилися наради, укладалися агітаційні листівки та афіші. Він же з метою вирішення політичних справ здійснював поїздки до Тернополя, що дуже дратувало польську поліцію. Одного разу священик, щоб уникнути переслідувань, переодягнувся на селянина і замість вирушити із місцевої залізничної станції, поїхав до гміни Максимівка у сусідньому Збаразькому повіті. Там він сів на потяг і вже звіттія продовжив свою подорож [14, с. 52].

Завдяки активній громадській діяльності о. Сильвестра Лепкого у с. Поручин Бережанського повіту зросла національна свідомість: «Це глухе село стало одним із найбільше свідомих в повіті, а може, і в краї. Якого б терору не вживали при виборах на послів, Поручин голосував на свого, народного кандидата» [15, с. 141].

Щоб перешкодити зловживанням з боку польської адміністрації, окремі священики супроводжували правиборців із охороною. Справа в тому, що виборці, як правило, в ніч напередодні голосування з'їжджалися до повітового міста, де зупинялися у когось із відомих діячів. Тут вони піддавалися тиску з боку підкупленого натовпу, який переконував обрати польського кандидата. Спеціально розставлені провокатори перехоплювали правиборців на дорогах, перекупували, виманювали, або й просто виривали з рук легітимаційні картки, без яких виборців не допускали до голосування [1, с. 142].

Під час «баденівських виборів» 1897 р., відомих численними зловживаннями, кривавими сутичками між жандармами і селянами, парох с. Угринів Сокальського повіту о. Семен Смุลка разом із правиборцями стійко опирався провокаторам, які намагалися вирвати їхні виборчі картки. Як згадував один із

учасників інциденту, «коли отець Смулка переходив коридорами Повітової Ради, посіпаки шарпали його за реверенду і обірвали рукав і ґузики. Один провокатор хотів повалити отця Смулку, однак він був сильніший. Дісталось і правиборцям, які за прикладом свого геройського провідника стерпіли й занесли свої виборчі картки до урни» [4, с. 12].

Нерідко священики влаштовували чергування біля дільниць. Цікаві спогади з цього приводу залишив парох с. Доброполе у 1927–1932 рр. Мирон Головінський. Він зазначав: «За мого побуту в Доброполі два рази відбувалися вибори. Під час перших — я був при комісії. А що ми знали «зделки» поляків, то я сидів від початку до другої години вночі, щоб не було ніякого шахрайства, аж поки не почислили голосів і не відіслали їх до Бучача... Хорих й калік привозили до голосування визначені люди. Поляки казилися. Ми тоді у селі перемогли» [10, с. 511].

Деякі парохі наскільки захоплювалися політичною агітацією і міжпартійною боротьбою, що відчували себе більше політиками, аніж священиками, інколи занедбуючи свої душпастирські обов'язки. Проти таких випадків було спрямоване пастирське послання митрополита А. Шептицького та інших єпископів, де йшлося, що «священики повинні брати участь в життю суспільнім, повинні іти в народ, але яко священики, а не яко політики і агітатори, агенти яких-небудь партій...» [16, с. 413].

Таким чином, сільські священики часто самі боролися за мандати, або ж разом із активістами агітували за українських кандидатів під час виборів до сейму і парламенту. Вони проводили широку роз'яснювальну роботу щодо прав і обов'язків виборців, збирали віча з питань реформування виборчого законодавства. Окремі парохі особисто стежили за ходом голосування та запобігали порушенням виборчого процесу, виконуючи функції сучасних спостерігачів. Вони ж різко засуджували використання адміністративного ресурсу та факти продажу голосів.

Література та джерела

1. Аркуша О. Галицький сейм: Виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. — Львів, 1996. — 173 с.
2. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / І. Чорновол. — Львів: Тріада плюс, 2010. — 228 с.
3. Богачевський Д. На возі і під возом: Спомини галицького адвоката / Д. Богачевський. — Торонто: Добра книжка, 1976. — 142 с.

4. Ріпецький М. Спогади про Угринів / М. Ріпецький. — Рим, 1968. — 53 с.
5. Чорновол І. Як галицькі священики у депутати ходили (1861–1914). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/events_people/61440. — Дата звернення: 20.11.2018.
6. Маковей О. Твори в двох томах / О. Маковей. — К.: Дніпро, 1990. — Т. II. — С. 312–315.
7. Тарнавський М. Спогади / М. Тарнавський. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. — 160 с.
8. Шляхами Золотої Поділля. Регіональний збірник. — Філядельфія, ПА, 1970. — Т. II. — 281 с.
9. Рогатинська земля: збірник історично-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1989. — Т. I. — 998 с.
10. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1972. — 944 с.
11. Мацьків Т. З-над Дністра на канадські прерії: Мій життєвий шлях / Т. Мацьків. — Едмонтон, 1963. — 208 с.
12. Голинський М. Спогади [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади>. — Дата звернення: 12.11.2018.
13. Дрогобицьчина — земля Івана Франка. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1973. — 836 с.
14. Шляхами золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина. Регіональний історично-мемуарний збірник. — Філядельфія, 1983. — Т. III. — 305 с.
15. Лепкий Б. Казка мого життя / Б. Лепкий. — 2-ге вид., випр. і доп. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. — 299 с.
16. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали 1899–1944 : в 3 т. — Львів : Видавництво оо. Василіяні Місіонер, 1998. — Т. II, кн. I. — 571 с.

Надійшла до редакції 23.01.2019 р.

УДК 355.01/1-2+94(477)«1940»

І. І. Дрогобицький, Р. Є. Романів

**ФОРМУВАННЯ ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІЙСЬКА
ЯК СКЛАДОВОГО ЕЛЕМЕНТУ КОНЦЕПЦІЇ ОПОРУ
У СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ
ОУН(Б) (1943 — ДРУГА ПОЛОВИНА 1940-х рр. ХХ ст.)**

Дрогобицький Ігор Іванович, к. і. н., викладач кафедри теорії та методики навчання, e-mail: drogobutsky@ukr.net

Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
пл. А. Міцкевича, 3, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна

Романів Роман Євгенович, майор ЗСУ, викладач кафедри військової підготовки, e-mail: 1977lem1977@gmail.com

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
вул. Є. Коновальця, 72 а, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна

АНОТАЦІЯ

Матеріал присвячено аналізу бачення провідними представниками Організації Українських Націоналістів (бандерівців) шляхів утвердження суверенного державного організму. Концепція державотворення передбачала формування та функціонування національних збройних сил. Реалії військового часу обумовлювали поступове наростання опору окупаційним режимам. Активність збройних сил демонструвала як волю нації до утвердження свого права на власну державність, так і дієву позицію в захисті мирного населення. Керівники націоналістичного підпілля трактували опір гітлерівським та радянським окупантам як справу інтегрального характеру, яка вимагала активності всіх страт українського народу. Подібно трактувалася ними і розбудова військових структур. Дієва співдія представників різних соціальних верств у процесі втілення означених елементів концепції державотворення засвідчувала єдність національного організму. Такий підхід став базою для розвитку ідеї про необхідність опертя на власні сили у досягненні визначальної мети, яка полягала у здобутті незалежності.

Ключові слова: націоналізм, народ, інтелігенція, рух Опору, окупаційний режим, військово-будівництво, збройні сили, державний суверенітет.